

Samenvatting

Verschillende maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden onze samenleving en het leren daarbinnen diepgaand. Zo is onze samenleving steeds meer een kennissamenleving en zijn er verschillende economische en sociaal-culturele veranderingen. Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de gewenste kennis, leren en onderwijs. *Inhoudelijk* gaat het vooral om een verschuiving in de gewenste leeropbrengsten van schoolse kennis naar bredere competenties. Qua *niveaubehoefden* gaat het vooral om het streven meer mensen een adequaat basisniveau mee te geven, de opleidingsniveaus te verhogen, meer hoger opgeleiden af te leveren en mensen in staat te stellen nieuwe ontwikkelingen bij te houden.

Om te voorzien in deze nieuwe kennis- en leerbehoeften zijn in aanvulling op bestaande traditionele schoolse leerarrangementen andere leerarrangementen nodig waarbij schools en buitenschools leren nadrukkelijker met elkaar in verband worden gebracht. Dat kan door kenmerken van buitenschools leren in de context van de school in te passen of andersom (vervlechten), door elementen uit de context van de school en uit buitenschoolse contexten naast elkaar te zetten en duidelijk aan elkaar te relateren (verbinden) en/of door schoolse en/of buitenschoolse trajecten/arrangementen in de tijd aan elkaar te schakelen (stapelen).

Tegen deze achtergrond wordt in dit advies een antwoord gezocht op de volgende vraag:

Welke soorten combinaties van schools en buitenschools leren zijn wenselijk, welke mogelijkheden zijn er om deze te realiseren en welke betekenis heeft dit voor de rol van de lerende, de leraar, de organisatie van het leren en de overheid?

Om deze vraag te beantwoorden is langs drie wegen informatie verzameld. Ten eerste zijn met 24 mensen individuele interviews over hun leerloopbaan gehouden (Onderwijsraad, 2002g). Uit de interviews blijkt duidelijk dat op veel plekken binnen en buiten de school wordt geleerd. De geïnterviewden hebben hun eigen verantwoordelijkheid voor leren impliciet of expliciet onderkend en hebben daar ook veelal naar gehandeld. Naast persoonlijke interesses van de lerende, kunnen niet alleen leraren, maar ook diverse andere personen een belangrijke stimulans zijn voor de lerende (maar ook een rem).

Ten tweede is een inventarisatie gemaakt van 54 actuele, vernieuwende praktijkvoorbeelden binnen en buiten de school (Van Rooijen, Coscun, Van Iperen et al., 2002). De praktijkvoorbeelden laten zien dan zowel binnen als buiten de school wordt gezocht naar alternatieven voor het traditionele schoolse leren, bijvoorbeeld door meer aan te sluiten bij de jeugdcultuur, door praktijkleren in de school te brengen, via samenwerking tussen school en andere instanties of via ict.

Ten derde is een 'review' gemaakt van dertien scenariostudies over leren (De Vijlder, 2002). De review maakt duidelijk dat vier waardedimensies van belang zijn voor het denken over de inrichting van de samenleving en het onderwijs in de toekomst. De maatschappelijke betekenis van het onderwijs moet worden overdacht, evenals de verhouding tussen respect voor individualiteit enerzijds en de institutionele vormgeving van het leren anderzijds, de balans tussen particulier initiatief en overheidssturing, en de balans tussen het tegengaan en het accepteren van verschillen tussen lerenden.

Bij elkaar geven deze bronnen een beeld van actuele ontwikkelingen rond het leren van de lerende, de leraar en de organisatie van het leren.

- Bij het leren gaat het ten eerste om de verschuiving van het opdoen van 'losse' kennis en vaardigheden naar het verwerven van levensbrede competenties. Ten tweede gaat het om (het beter benutten van) het leren in verschillende contexten waarin wordt geleerd. Ten derde is er een gelijktijdige ontwikkeling naar individualiteit en verbondenheid in het leren (zowel maatwerk als samenwerkend leren). Daarbij is ook de balans tussen zelfsturing en externe sturing van de lerende van belang.
- De leraar heeft ten eerste naast een kennisoverdragende en instruerende rol in toenemende mate ook een begeleidende, coachende rol én een rol als actieve ontwerper en arrangeur van leerarrangementen. Ten tweede zijn er naast de leraar op school (in toenemende mate) verschillende andere actoren met een ondersteunende rol ten opzichte van de lerende, zowel binnen als buiten de school.
- Lerenden organiseren in zekere mate zelf hun leerloopbaan, meer of minder planmatig en gestructureerd, en in meer of mindere mate ondersteund door leraren en anderen.

Doorredenerend op deze ontwikkelingen wordt in het advies bekeken hoe het combineren van leren binnen en buiten de school verder vorm kan krijgen. De raad formuleert daarvoor een aantal agendapunten.

- In relatie tot de lerende denkt de raad ten eerste aan de ontwikkeling van 'competentiekaarten' met informatie over leermogelijkheden aan de hand waarvan lerenden leerroutes kunnen uitstippelen. Ten tweede wijst de raad op het belang van de verdere ontwikkeling van verschillende instrumenten waarmee leerervaringen – waar dan ook opgedaan, in onderwijsinstellingen of in andere contexten – kunnen worden vastgesteld en vastgelegd. Onder meer gaat het om portfolio's, assessments en EVC-procedures (Erkenning van Verworven Competenties). Ten derde stelt de raad dat een verbreding en flexibilisering van leermogelijkheden een wijziging in de bekostigingssystematiek verlangt. Daarom moet nader worden gekeken naar alternatieven als vouchers, leerrekeningen en dergelijke.
- In relatie tot de leraar en andere ondersteuners van de lerende agendeert de raad drie punten, namelijk de (verdergaande) ontwikkeling van een samenhangende competentiestructuur die de noodzakelijke competenties van leraren en andere ondersteuners omvat, de ontwikkeling van een daarop aansluitende kwalificatiestructuur, en een bijpassende opleidingsstructuur.
- Bij de organisatie van het leren gaat het volgens de raad om facilitering van zowel de lerende als de leraar en andere ondersteuners. Daarbij zijn agendapunten van de raad: flexibilisering van de organisatie van leerprocessen (leerroutes, lesroosters en dergelijke), samenwerking in interdisciplinaire teams en aanpassing van de infrastructuur.

De raad adviseert de minister om het leren binnen en buiten de school te stimuleren en faciliteren door middel van een samenhangend ontwikkelingsprogramma *Leren in samenspel*. Doelstelling van dit programma is de ontwikkeling van de hiervoor genoemde instrumenten. In het programma kunnen zowel lopende als nieuwe projecten worden ondergebracht. Succesvolle combinaties van schools en buitenschools leren behoeven voortzetting en uitbreiding.

Om het programma *Leren in samenspel* te realiseren is een aantal condities van belang. In dat verband adviseert de raad de minister voortzetting van het proces van deregulering en autonomievergroting op onderwijskundig vlak, zodat er meer ruimte is voor verschillen in onderwijskundig profiel. Verder adviseert de raad om ook andere wettelijke belemmeringen voor nieuwe typen leerarrangementen in kaart te brengen en op te heffen. Daarbij gaat het onder meer om de examinering, de beroepsonderwijskolom en de bekostiging. Voorts adviseert de raad de minister het voor de genoemde agendapunten benodigde ontwikkelwerk te bevorderen. Ten slotte adviseert de raad de minister om onderzoek te doen naar de effecten van verschillende soorten leerarrangementen.